

Eesti keele õppe toetamisest mitmekeelsetes klassides

Reili Argus

Tallinna ülikooli eesti keele professor

Mitmekeelsed koolid ja klassid on muutunud nii kogu maailmas kui ka meil siin Eestis üsna igapäevaseks nähtuseks. Muukeelsete laste arv Eestis suureneb järjest ning laieneb ka keelte hulk, mida need lapsed räägivad. Sellises klassis töötavad õpetajad vajavad toimetulekuks seetõttu kindlasti uusi teadmisi ja oskusi.

2020. aasta sügisest alustas haridus- ja teadusministeerium mitmekeelsete klasside õpetajate toetamiseks katseprojekti „Professionaalne eestikeelne õpetaja põhikoolis”. Projektiga soovitakse abistada koole eestikeelse õppe pakkumisel ning arendada eestikeelsete õpetajate (enamasti klassiõpetajad) keeleõppeoskusi. Projekt kestab esialgsete plaanide järgi viis-kuus aastat, st et klassiõpetajaid toetatakse vähemalt niikaua, kuni klass sooritab kuuenda klassi alguses riikliku tasemetöö. Projekti üldine eesmärk on seega tagada kvaliteetne keeleõpe ja üks kitsamatest eesmärkidest on katsetada eri keeleõppemudeleid. Koolitustega luuakse olukord, kus projektis osalevad koolid oleksid teise aasta lõpus võimelised töötama välja just oma koolile sobiva mitmekeelsuse mudeli. Mudelis peaks olema määratud, kui suur osa õppest toimub koolis eesti keeles, milliseid aineid õpetatakse eesti keeles, mis tunnid toimuvad rühmatundidena, mis tundides kasutatakse paarisõpetamist, kuidas on korraldatud laste emakeele õpe jms. Laste keeleoskust silmas pidades on projekti siht viia muu kodukeelega õpilaste eesti keele oskus alusharidusest alates kolmanda klassi lõpuks A2-tasemele ja nii, et tagatud oleks mitmekeelses klassis õppivate laste areng ja selleks vajalik tugi. Et jälgida, kuidas selle sihi poole liigutakse, tehakse laste keeleoskuse arengu üle ka seiret. Projekti põhiidee ja eesmärkide taustal on eeldus, et eduka keeleõppe võti on just professionaalne õpetaja.

Projektikoolid-projektiklassid

Koolid said ise projekti kandideerida ja võtta tööle nn projektiõpetaja. Kool pidi vastama kindlatele tingimustele. Näiteks peab projektikool võimaldama täita õpetajatel projektis või koolitusel osalemisega seotud ülesandeid. Kuivõrd projektiga seotud tegevused nõuavad lisaaega, tuleb koolil sellega kontakttundide kokkuleppimisel arvestada. Selleks et planeerida koostöist õppetööd, on oluline tunniplaanis tagada, et projektis osaleva klassi õpetajatel jääb kohtumiste jaoks ühist aega. Samuti peab projekti kandideerivas koolis eesti keele tundide maht olema vähemalt neli tundi nädalas ja vähemalt 50% õppetööst peab toimub eesti keeles, kusjuures A-võõrkeele tunde, kui need toimuvad, ja muu emakeele tunde ei arvestata eestikeelsete tundidena. Osalevad koolid peavad soovijatele tagama ka emakeeleõppe vähemalt kaks tundi nädalas (vastavalt määrusele „Keele- ja kultuuriõppeks võimaluste loomise tingimused ja kord“¹). Lisaks pidid koolid olema valmis tegema koostööd Tallinna ülikooliga, et võimaldada vajalikke seireuringuid ja muid katseprojektiga seotud tegevusi.

Projektiga olid 2021. aasta sügiseks liitunud kolme tüüpi koolid: 1) eestikeelne kool, kus on rohkem kui kuus muu kodukeelega õpilast klassis (nt Haabneeme kool); 2) eestikeelne kool, kus on enam kui 10 vene emakeelega last klassis (nt Laagna gümnaasium); 3) venekeelne kool, kus on süvendatud eesti keele õpe (nt Tartu Annelinna gümnaasium). Esimesel projektiaastal liitus projektiga 20 klassikomplekti 14 eri koolist, teisel aastal lisandus esimese aasta koolidele kuus uut kooli ja kokku 22 klassi.

Projektiõpetajate töökorraldus koolis

Kui osas koolides töötavad projektiõpetajad üsna samasuguse töökorraldusega nagu kõik teisedki õpetajad, siis mõnes koolis õpetavad mõlemad õpetajad tunnis korraga (nt Illuka kool). See annab võimaluse kasutada projektiõpetajat nende õpilaste toetamiseks, kelle eesti keele oskus ei ole veel kuigi hea, või saavutada kahe õpetajaga korraga õpetades tunnis parem ajakasutus, intensiivsem õpe ja teha huvitavamaid ülesandeid. Mõnes koolis aga jaotatakse klass kaheks rühmaks (nt Tartu Annelinna gümnaasium) ja projektiõpetaja käe all on pool klassi korraga. Nii saab keeleõpet väiksemas rühmas teha intensiivsemalt.

¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351038?leiaKehtiv>

Projektiõpetajate professionaalne areng

Kõik projektiõpetajad läbivad mitmeaastase intensiivse koolituse. Õpetajate ja koolimeeskonna liikmete (kooli juhtkonnast kas direktor või õppejuht ning projektiõpetaja partnerõpetaja) koolitused algasid kohe esimese projektiaasta alguses. Kui õpetajad peavad osalema kõikides koolitustegevustes, siis kogu projektimeeskonda, st põhiõpetajat ja koolijuhte ühiselt oodatakse teatud kindlatele koolitustele.

Koolituste sisu hõlmab kolme põhilist teemakoharat – üldteadmised keeleomandamisest ja lapse arengust, pedagoogilised teadmised ja oskused ning keeleõppemetoodikaga seotud oskused. Esimestel koolitusmoodulitel pakutakse õpetajatele üldteadmisi nii näiteks keeleomandamise ja õppimise, esimese ja teise keele omandamise erinevuste kui ka mitmekeelsuse ja identiteedi kohta. Seejärel tegeletakse meeskonnatööoskuste arendamisega, koostöise õpetamise, suhtlusoskuste lihvimise ning üldpedagoogiliste teadmiste ja oskuste süvendamisega. Kõige suurema osa koolitustest katavad loomulikult keeleõppemetoodika alased loengud ja seminarid. Ülevaateid esitatakse erinevatest metoodikatest, õpetatakse õppematerjale looma, vigade parandamise eri strateegiaid kasutama jne. Toimuvad vaatlustunnid, mida hiljem üheskoos analüüsitakse, luuakse õppematerjale ja jagatakse neid teiste projektiõpetajatega.

Tähtis on ka see, et projektiõpetajail on võimalus koolitusi enda soovide järgi kujundada, tunnivaatluste ning õpetajate tagasiside põhjal valitakse järgmised koolitusteemad.

Laste eesti keele oskuse areng ja selle jälgimine

Eestikeelsete õpetajate töö tulemuslikkuse mõõtmiseks vaadeldakse regulaarselt laste eesti keele oskuse arengut. Projekti alguses hindavad õpetajad etteantud küsimustiku abil kõikide projektiklassi õpilaste eesti keele oskust ning koguvad ka andmeid laste koduse keelekeskkonna kohta. Samasugune eesti keele oskuse ülevaateuuring tehakse kõikide lastega ka teise aasta lõpus.

Laste koduse keelekeskkonna kohta saadud andmed näitavad, kui kirju on projektiklasside laste keeleline kasvukeskkond. Näiteks selgus esimesel aastal projektiklasside 423 lapse kohta kogutud andmetest, et veidi üle poole oli kodusid, kus mõlemad vanemad rääkisid lapsega ainult vene keeles. Ainult eestikeelseid kodusid oli vaatlusaluste laste hulgas

peaaegu üks neljandik ning kakskeelseid kodusid, kus mõlemad vane-
mad rääkisid lapsega eesti ja vene keeles, oli kokku vaid 15. Ülejäänud
kodudes oli keelekeskkonna pilt palju kirjum. Keeli, mida lapsega räägib
peres vähemalt üks vanematest, oli lisaks eesti ja vene keelele veel kokku
17. Kõige sagedamini oli selliseks keeleks inglise (14 peret), sageduselt
järgnesid ukraina (7), aserbaidžaani (4), poola (2), urdu (2), joruba (2),
soome (2), saksa (1) tatari (1), läti (1), ungari (1), armeenia (1), bulgaaria
(1), hollandi (1), hispaania (1), türki (1) ja araabia (1). Kokku 28 peres
oli kasutuses mõni kolmas keel kas siis eesti ja/või vene keelele lisaks või
kasutati ainult seda kolmandat keelt (nt poola). Andmetest nähtus ka, et
kodus ainult mõnd kolmandat keelt rääkivaid lapsi oli 5 ning nad rääkisid
kodus aserbaidžaani, poola, inglise või urdu keeles. Kodus eesti ja mõnd
kolmandat keelt kõnelevatest lastest oskas õpetajate hinnangul umbkaudu
85% eesti keelt piisavalt, et tulla toime igapäevasuhtluses, kodus ainult
vene keelt kõnelevate laste hulgas oli neid aga kõigest 15%.

Esimese projektiaasta lõpus ehk kevadel tuleb õpetajail hinnata
laste keelelist arengut sügavuti. Kitsama valimi põhjal selgitatakse välja,
milliseid eel-A1-taseme² kategooriaid lapsed mõistavad ja milliseid ka
kasutada oskavad. Küsimustik koosneb kolmest osast: metaandmed,
üldine suhtlusoskus, grammatiliste kategooriate mõistmise ja kasutamise
oskus. Laste keeleoskuse hindamiseks oli kasutusel selleks loodud hinda-
misvahend, mis koosnes küsimustikust ja pildist, mille kohta õpetaja sai
kindla grammatilise struktuuri omandamist kontrolliva küsimuse esitada.

Esimese aasta kevadise hindamise tulemustest selgus, et lapsed mõis-
tavad kõiki eel-A1-taseme kirjelduses esitatud grammatilisi kategooriaid
ja vorme, fraasitüüpe ning sagedasemaid ühendverbe ja ka liitsõnu. Nimi-
sõna kategooriatest oskavad õpilased selgelt kasutada aga ainult ainsuse
nimetava käände vormi, tegusõnavormidest kindla kõneviisi oleviku 1. ja
3. pöörde vorme.

Kõige huvitavam tulemus ilmnis aga kahe rühma (nn parema stardi-
positsiooniga ja nullist alustanud laste) võrdlusest. Selgus, et kahe eri
stardipositsiooniga keeleõppijate rühma tulemustes olulisi erinevusi ei
olnud. Seega, õpetajad olid pingutanud ja suutnud panna kõnelema need
lapsed, kes projekti alguses eesti keelt veel üldse ei rääkinud, kuid need,

² Vt eel-A1-taseme kirjeldust Sõnaveebi õpetaja tööriistade lehelt: <https://sonaveeb.ee/teacher-tools/#/home>

kes juba vähesel määral rääkisid, olid ilmselt jäänud tagaplaanile ja nende keeleoskus ei olnud kuigi palju edasi arenenud. Seega on väga tähtis nn ülespoole diferentseerimine ehk nõrga keeleoskusega õpilastega paralleelselt tuleb tegeleda ka tugevamate õpilastega. Sellise tulemuse põhjal otsustati järgmisesse koolitusmoodulisse lisada seminarid keeleõppe diferentseerimise võimalustest.

Õpitegevuste analüüs

Lisaks laste keeleoskuse hindamisele uuriti 2021. aasta lõpus ka teise aasta projektiklasside õpitegevusi. Vaatlejad külastasid kõiki 2021. aastal alustanud projektiklasse ning veetsid ühe klassiga ühe koolipäeva. Kokku kümme vaatlejat külastas 90 ainetundi. Kirjutati üles, mis tegevusi tunnis tehti, mis keelt rääkis õpetaja / rääkisid õpilased ning küsimustiku abil selgitati välja õpetaja kasutatud meetodid.

Vaatlustulemustest selgus, et tundide ülesehituses ja tegevustes on küllaltki palju erinevusi, mis võisid tuleneda nii koolitüübist, õppeainest kui ka õpetajast. Näiteks erines tunni alustamine suuresti aineti, aga ka koolitüübiti: eesti õppekeele koolides kasutati tunni alustamiseks veidi enam vestlusi või plaanis olevate tegevuste kirjeldusi, vene ja osalise eesti keele õppega koolides rohkem kooris tervitamist. Vestlusega alustati enamasti eesti keele tunde, matemaatika- ja käsitöö- või kunstitunnid algasid sageli praktiliste korralduslike tegevuste või konkreetse ülesande täitmisega. Õpilastele öeldi sageli küll tunni eesmärgid, kuid kordagi ei sõnastatud tunni eesmäärke õppija seisukohast ehk seda, mis selles konkreetses tunnis selgeks tuleb saada. Sellisest tulemusest saadi jällegi hea sisend edasiseks koolituseks ning senisest enam tuleb tegeleda tunni tegevuste mõtestamisega just õppija seisukohast.

Eri osaoskusi arendati tunnitegevuste käigus üsna tasakaalustatult. Kõnelemisoskuse arendamiseks kasutati kõige sagedamini sissejuhatavaid vestlusi, eesti õppekeele koolides paar korda ka arutelu. Vene õppekeele koolis piirdus õpilaste rääkimisoskuse arendamine sageli aga ainult sõnade nimetamisega. Torkas silma, et mõlemat tüüpi koolides ei tegeletud kuigi palju konstruktsioonide või väljendite kasutusoskuse arendamisega. Kirjutamisoskuse arendamisega tegeleti eesti õppekeele koolides rohkem kui vene õppekeele koolides. Pikemat teksti kirjutati ainult esimest tüüpi koolides. Eri keeleõppemeetodite kasutamises ei olnud koolitüübiti

olulisi erisusi, pigem sõltus metodikasutus õpetajast või aimest. Näiteks kui ühel õpetajal oli tavaks teha tunnis rühmatöid, tegi ta seda mitmes tunnis, kui see õpetajal kombeks ei olnud, ei teinud ta seda üheski tunnis.

Kokkuvõttes andis vaatlusuuring hea ülevaate projektikoolide keeleõppes ja tundides toimuvast. Positiivsena torkas silma õpilaste loomulik ja vaba keelekasutus, lapsed lülitusid sujuvalt ühelt keelelt teisele ning kui ühe keele sõnadest puudu jäi, võtsid appi teise keele ning kasutasid näiteks eesti keelt ka tunnivälisel ajal, kui selleks otsest kohustust ei olnud. Tundides oli tõine ning äärmiselt positiivne ja sõbralik õhkkond.

OK